HASSÂN B. SÂBİT'İN METHİYELERİ

Conference Paper · December 2019

1 author:

Esat Ayyildiz
Kafkas University

ICHES Uluslararası İnsani Bilimler ve Eğitim Bilimleri Kongresi

(Ege Üniversitesi / İzmir / TÜRKİYE)

8-10 Kasım 2019

ICHES International Humanities and Educational Sciences Congress

8-10 November 2019

TAM METİN KİTABI

PROCEEDİNG BOOK

Editör / Editor:
Doç. Dr. Meriç ERASLAN

ICHES ULUSLARARASI İNSANİ BİLİMLER VE EĞİTİM BİLİMLERİ KONGRESİ

(8-10 KASIM 2019 / İZMİR / TÜRKİYE)

ICHES INTERNATIONAL HUMANITIES AND EDUCATIONAL SCIENCES CONGRESS

(8-10 NOVEMBER 2019 / IZMIR / TURKEY)

ISBN: 978-605-7736-44-4

Publishing Director / Yayın Yönetmeni: Muhammet ÖZCAN

Editor / Editör: Meriç ERASLAN

Cover Design / Kapak Tasarımı: Emre UYSAL

Asos Yayınevi

1st Edition / 1.baskı: December/Aralık 2019

Address / Adres: Çaydaçıra Mah. Hacı Ömer Bilginoğlu Cad. No: 67/2-4/MERKEZ/ELAZIĞ

E-Mail: asos@asosyayinlari.com

Web: www.asosvavinlari.com

İnstagram: https://www.instagram.com/asosvavinevi/

Facebook: https://www.facebook.com/asosvavinevi/

Twitter: https://twitter.com/Asosvavinevi

2019

Birinci Basım / First Edition• ©

Destekleyen Kurumlar

Ege Üniversitesi

Onur Kurulu

Prof. Dr. Necdet Budak, Ege Üniversitesi Rektörü, Türkiye

Düzenleme Kurulu Başkanı

Doç. Dr. Bekir Direkci, Akdeniz Üniversitesi, Türkiye

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Ellie Abdi, MontclairState Üniversitesi, ABD

Prof. Dr. Hülya Gür, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Modammad Ahmad Qudah, Ürdün Üniversitesi, Ürdün

Doç. Dr. Yüksel Akay Ünvan, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Hanna Rog, Tavriya Milli V.İ. Vernadskiy Üniversitesi, Ukrayna

Doç. Dr. Meriç Eraslan, Akdeniz Üniversitesi, Türkiye

Bilim ve Hakem Kurulu

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

FİLOLOJİ

Hassân B. Sâbit'in Methiyeleri

Esat AYYILDIZ*

**Arş. Gör. Dr., Kafkas Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,* *esatayyildiz@hotmail.com*

ÖZ

Ḥassân b. S̲âbit, özellikle Sadru'l-İslam Döneminde, şiir sahasında gösterdiği üretkenliğiyle hatırlanmaktadır. Hz. Muhammed'in baş şairi olması, onun ismini İslam tarihinin en meşhur şairleri arasına yazdıracaktır. Ḥassân'ın hak edilmiş tanınırlığının ardında, methiye nazmında gösterdiği belirgin başarının son derece önemli bir rolü bulunmaktadır. Ömrünün yarısını İslamiyet'in doğuşundan önce geçirmiş olması hasebiyle, Hz. Muhammed'in Medine'ye gelmesinden evvel, övgü sahasında hatırı sayılır ölçüde deneyim kazanabilmiş, Arabistan'ın sayılı yöneticilerinin yanında, methiyeciliğini kullanarak saygın bir konum elde etmeyi başarmıştır. Hatta Suriye'de hüküm süren Ġassânîler için nazmettiği kasidelerinin, methiyeciliğinin zirvesi olarak değerlendirilmesi mümkündür. Ḥassân söz konusu kasidelerinde, muhatabını överken samimi duygularını ifade ediyormuş izlenimini, son derece başarılı şekilde vermektedir. Böylesine bir içtenlik hissiyatı uyandırabilmek, methiye nazmında önemli bir maharettir. Öte yandan Ḥassân'ın hakikaten de duygusal birisi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, hâlihazırda aralarında kan bağı bulunan bu yöneticileri överken gösterdiği samimiyetin, şairin gerçek duygularını yansıtıyor olma olasılığı son derece yüksektir.

İslamiyet'in Medine'de kuvvet kazanması, Ḥassân b. S̲âbit'in methiyecilik kariyerinde, yeni bir safhanın açılması anlamına gelmektedir. Artık olgunluk döneminin tadını çıkaran büyük usta, şairlik sanatının gelişmesi için gereken dinamizmi, Hz. Muhammed'in yanında çok geçmeden bulacaktır. Hz. Peygamberin, Ḥassân'ın şiirlerinden, genellikle Mekkeli Müşriklere ve Medineli Yahudilere karşı, İslam'ın müdafaa edilmesinde yararlandığı bilinmektedir. Öte yandan Ḥassân, "peygamber şairi" olarak üstlendiği bu birincil vazifesinin yanında, Hz. Muhammed'i öven kasideler de nazmedecektir. Ayrıca sahabenin diğer önemli isimlerinin methedilmesinde de faaliyet gösteren şair, *medîḥ* sahasında elde ettiği başarıları dolayısıyla, Hz. Peygamber tarafından takdir edilecektir. Ḥassân

b. S̱âbit'in övgü dizeleri, İslam geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Hatta İslâmî kaynaklarda, Ḥassân'ın Hz. Muhammed'i övmek için söylediği beyitlerden yetmiş tanesinin, baş melek Cebrail'in yardımıyla nazmedildiği dahi rivayet edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Arap şiiri, Hassân b. Sâbit, methiye

Giriş

Sadru'l-İslâm Döneminin en meşhur şairi olan Ḥassân b. S̱âbit, renkli kişiliğinin etkisi ve takdire şayan üretkenliğiyle, erken dönem Arap edebiyatının en kapsamlı divanlarından birisini miras bırakacaktır. Uzun ömürlü olmasının, pek çok kaside nazmedebilmesine imkân tanıdığı aşikârdır. Ancak onun üretkenliğini yalnızca *mu'ammerûn*dan olmasına bağlamak son derece yanlış olacaktır. Zira Ḥassân, profesyonel bir şairlik anlayışının gerektirdiği her şartı, en azından asgari ölçülerde, sağlamaya çalışmış, zamanın ruhuna uygun, kazançlı siyasî ilişkiler kurmaya özen göstermiş, diğer bir deyişle edebî kariyerinin başarıyla neticelenmesi için gereken gayreti fazlasıyla göstermiştir. Örneğin; dinamizme ve polemiğe düşkün mizacı ile methiyecilik sanatının uyum içerisinde olmamasına rağmen, muhtemelen akrabalık bağlarını ve siyasete yatkınlığını kullanarak, kendisine Ġassânî sarayında saygın bir konum elde etmeyi başarmıştır. Genç yaşında elde ettiği bu başarının sonucunda, artık Şam'daki Ġassânî hükümdarlarının yanına dilediğince girip çıkabilme ve methiyelerini rahatça okuyabilme ayrıcalığına erişmiştir. Bu sıçrama, şairin kariyerindeki ilk belirgin başarıdır. İbn Ḳuteybe'nin de işaret ettiği gibi, Ḥassân'ın en sağlam edebî ürünleri arasında, bahsi geçen hanedanlık için nazmedilen methiyeler bulunmaktadır (İbn Ḳuteybe, t.y.: Cilt. 1, s.305).

Ḥassân'ın övgüleri, genellikle yapmacıklıktan uzak, samimi bir dille söylendiği izlenimini uyandırmaktadır. Ancak İslam öncesindeki methiyelerinin temel nazmediliş amacının bahşiş almak olduğunu düşündürecek bazı göstergeler de yok değildir. Nitekim Ḥassân, Ġassânî büyüklerini övdüğü kasidelerinde, onların cömertliğine yaptığı göndermelerle, üstü kapalı bir dille bahşiş beklediği mesajını ustaca vermektedir (Ḥassân b. S̱âbit, 2006a: Cilt. 1, s.74-75). Yine de söz konusu yöneticilerle geliştirdiği dostluk ilişkilerinin, yalnızca çıkar amacı gütmediği, muhtemelen aralarındaki kan bağının da etkisiyle, gerçek bir arkadaşlık münasebeti olduğu düşünülebilir. Hatta şairin söz konusu hamileriyle birlikte olabilmek adına, bir yılını kendi memleketinde, bir yılını da Suriye'deki Ġassânî saraylarında geçirdiği bilinmektedir. Ḥassân

ile Ġassânîler arasındaki ilişkilerin, Ġassânîlerin yıkılmasından ve şairin İslam'ı benimsemesinden sonra bile bir şekilde devam ettirilebilmiş olması, aralarındaki münasebetin yalnızca çıkar ilişkisiyle sınırlı olmadığını gösterebilecek niteliktedir. Örneğin; Hz. Ömer'in hilafeti sırasında İslam'ı kabul etmesine rağmen, sonrasında bir şekilde dinden dönen ve Doğu Roma'ya sığınan Ġassânî hanedanlığı üyelerinden Cebele b. el-Eyhem (ö. 20/641)'in, Ḥassân'ın dostluğunu ve methiyelerini unutmadığı, bu yüzden ona bir takım hediyeler gönderdiği bilinmektedir (Özdemir, 2004:204; İbn Ḳuteybe, t.y.: Cilt. 1, s.306).

Ḥassân b. S̱âbit'in Ġassânîler İçin Nazmettiği Methiyeler

Ḥassân'ın Ġassânîler için nazmettiği methiyelerinde dikkat çeken unsurlardan birisi, şairin yergiciliğe gösterdiği muazzam eğilimin, yer yer övgü kasidelerinde dahi kendisini bir şekilde hissettirebildiği gerçeğidir. Bu konudaki bir anlatı, durumun izahı için en ideal örnektir. Rivayetlere göre, Ḥassân bir gün Ġassânî emirlerinden el-Ḥâris̱ b. Ebî Şemir el-Ġassânî (ö.H.Ö.8/630)'yi ziyaret etmiştir. Ne var ki el-Ḥâris̱, o günlerde el-Ḥîra emiri olan en-Nu'mân b. el-Munẕir el-Laḫmî ile rekabet halindedir ve Ḥassân'ın söz konusu kişiyi övdüğü haberini almıştır. el-Ḥâris̱, bu yüzden şairle karşılaştığında, *"İbnu'l-Ferî'a (yani Ḥassân)! Duyduğuma göre en-Nu'mân'ı benden üstün tutuyormuşsun!"* demiş ve serzenişte bulunmuştur (Ḥassân b. S̱âbit, 1427/2006b:110-111).

Ḥassân'ın bu durum karşısında, övgüleriyle el-Ḥâris̱'in gönlünü alması, aynı zamanda da en-Nu'mân'ı kötülemesi gerekmektedir. Elbette bu dengeyi sağlamanın en ideal yolu, iki yöneticinin birbirleriyle mukayese edilmesinden geçmektedir. Şair, el-Ḥâris̱'e verdiği yanıtta muhatabını göklere çıkartıyorken, en-Nu'mân'ı da yerin dibine sokmaktadır: *"Ben onu nasıl senden üstün tutayım? Yemin olsun ki, senin ensen onun yüzünden daha güzeldir. Annen onun babasından daha şereflidir. Babansa (tek başına), onun tüm kabilesinden daha onurludur. Senin sol elin, onun sağ elinden daha cömerttir. Senin (bir şeyi) esirgemen bile, onun ihsanından daha hayırlıdır. Senin azın, onun çoğundan çoktur. Senin (su) birikintin, onun gölünden daha bereketlidir. Senin (ayak) iskemlen, onun tahtından daha yüksektir. Senin sulama kanalın, onun denizinden daha derindir. Senin günün, onun ayından daha uzundur. Senin ayın, onun yılından daha uzun geçer. Senin bir yılın, onun yüzyılından daha hayırlıdır. Senin kolun, onun çakmağından daha iyi ateş yakar. Ordun, onun ordusundan yücedir. Sen Ġassân (Hanedanlığı)'ndansın, o ise Laḫmî (Hanedanlığı)'ndan. Ben onu nasıl senden üstün tutayım yahut onu nasıl sana denk göreyim?"* el-Ḥâris̱ şairin bu sözlerinin şiire dönüştürülmesini istediğinde, Ḥassân'ın nazmettiği kaside şu şekildedir (Ḥassân b. S̱âbit, 1427/2006b:110-111):

"نُبِّئْتُ أنَّ أبَا مُنْذِرٍ   يُسَامِيكَ لِلْحَارِثِ الْأصْغَرِ
قَفَاكَ أحْسَنُ مِنْ وَجْهِهِ   وَأمُّكَ خَيْرٌ مِن المُنْذِرِ
ويُسْرَى يَدَيْكَ عَلَى عُسْرِهَا   كَيُمْنَى يَدَيْهِ عَلى المُعْسِرِ
وَشَتَّانَ بَيْنَكُمَا فِي النَّدَى   وَفِي الْبَأسِ والْخِيرِ والمَنْظَرِ"

“Haber aldığıma göre, Ebû Munẕir kendini el-Ḥâriṯ el-Aṣġar hususunda seninle mukayese ediyor.

Senin ensen, onun yüzünden daha güzeldir. Senin annen, el-Munẕir’den daha iyidir.

Darlık zamanında bile senin sol elin, onun fakire (uzanmış olması gereken) sağ eline benzer.

Bonkörlük, yiğitlik, iyilik ve görünüş açısından, ikiniz birbirinize ne kadar da uzaksınız (Ḥassân b. S̱âbit, 1427/2006b:110-111)*!”*

Ḥassân’ın Ġassânîler için nazmettiği en güzel methiyesi, muhtemelen meşhur *lâmiyye*sidir. Söz konusu kasidenin ne zaman nazmedildiği tam olarak tespit edilememektedir. Ancak içerisinde Ḥassân’ın saçlarının ağardığından ve Ġassânîlerle geçirdiği güzel günlerin artık uzak bir hatıraya dönüştüğünden bahsedildiği gözlemlenmektedir. Dolayısıyla kasidenin, İslam sonrasında, şairin ömrünün son demlerine doğru nazmedildiği izlenimi ağırlık kazanmaktadır. Kaside özel olarak birisini methetmekten ziyade, genel anlamda Ġassânîleri yücelmektedir. Hatta methiyenin ruhundan, kasidenin nazmedildiği esnada, Ġassânîlerin çoktan iktidardan düşmüş olabileceği fikrine kapılmak mümkündür. Bu varsayımın doğru kabul edilmesi, kasidenin niçin belirli bir hükümdarı methetmek yerine, Ġassânîlerle geçirilen zamanın yüceltilmesine odaklandığını da daha makul bir düzleme yerleştirebilecek niteliktedir. Söz konusu methiye, geleneksel *nesîb* kısmıyla açılış yapmaktadır:

"أسَألْتَ رَسمَ الدّارِ أمْ لَم تَسْألِ   بَينَ الجَوَابِي فَالبُضَيْعِ فَحَوْمَلِ
فَالْمَرْجِ مَرْجِ الصُفَّرَينِ فَجاسِمِ   فَدِيارِ سَلْمَى دُرَّساً لَم تُحْلَلِ
أقوى وَعُطِّلَ مِنْهُمُ فَكَأنَّهُ   بَعْدَ الْبِلَى آيُ الكِتابِ الْمُجْمَلِ
دِمَنٌ تَعاقَبَها الرِياحُ دَوارِسٌ   وَالْمُدْجِنَاتُ مِنَ السِماكِ الأعْزَلِ
فَالعَيْنُ عانِيَةٌ تَفيضُ دُموعُها   لِمَنازِلٍ دَرَسَتْ كَأنْ لَم تُؤهَلِ
دَارٌ لِقَوْمٍ قَدْ أراهُم مَرَّةً   فَوْقَ الأعِزَّةِ عِزُّهُمْ لَم يُنْقَلِ
لِلّهِ دَرُّ عِصابَةٍ نادَمْتُهُمْ   يَوْماً بِجِلِّقَ فِي الزَّمَانِ الأوَّلِ
يَمْشُونَ فِي الحُلَلِ الْمُضَاعَفِ نَسْجُها   مَشْيَ الْجِمالِ إلى الْجِمَالِ البُزَّلِ
الضَّارِبُونَ الْكَبْشَ يَبْرُقُ بَيضُهُ   ضَرباً يَطِيحُ لَهُ بَنانُ الْمَفْصِلِ
وَالْخَالِطونَ فَقِيرَهُمْ بِغَنِيِّهِمْ   وَالْمُنْعِمُونَ عَلى الضَّعِيفِ الْمُرْمِلِ
أولادُ جَفْنَةَ حَوْلَ قَبرِ أبِيهِمِ   قَبرِ ابنِ مَارِيَةَ الكَرِيمِ الْمُفْضِلِ
يُغْشَوْنَ حَتّى ما تَهِرُّ كِلابُهُم   لا يَسْألُونَ عَنِ السَّوادِ الْمُقْبِلِ
يَسْقُونَ مَن وَرَدَ البَريصَ عَلَيهِمِ   بَرَدَى يُصَفَّقُ بِالرَّحيقِ السَّلْسَلِ

يُسْقَوْنَ دِرْيَاقَ الرَّحيقِ وَلَم تَكُنْ   تُدْعى وَلَائِدُهُمْ لِنَقْفِ الحَنْظَلِ
بِيضُ الوُجُوهِ كَريمَةٌ أحْسَابُهُمْ   شُمُّ الْأنُوفِ مِنَ الطِرازِ الأوَّلِ
فَعَلَوْتُ مِن أرْضِ البَريصِ إلَيهِمِ   حَتّى اِتَّكَأتُ بِمَنْزِلٍ لَم يُوغَلِ
نَغْدو بناجودٍ و مُسْمِعَةٍ لنا   بَيْنَ الْكُرومِ بينَ جزعِ الْقَسْطَلِ
فَلَبِثْتُ أزماناً طِوالاً فيهمِ   ثُمَّ اِدَّكَرتُ كَأنَّني لَم أفْعَلِ
إما تَرَيْ رَأسي تَغَيَّرَ لَونُهُ   شَمَطاً فَأصْبَحَ كَالثَّغامِ الْمُحْوِلِ
فَلَقَدْ يَراني مُوعِدِيَّ كَأنَّني   في قَصْرِ دُومَةَ أوِ سَواءِ الهَيْكَلِ
وَلَقَدْ شَرِبْتُ الخَمرَ في حَانُوتِهَا   صَهْباءَ صَافِيَةً كَطَعْمِ الْفُلفُلِ
يَسْعَى عَلَيَّ بِكَأسِهَا مُتَنَطِّفٌ   فَيَعُلّني مِنها وَلَوْ لَمْ أنْهَلِ
إنَّ الّتي نَاوَلْتَني فَرَدَدتُها   قُتِلَتْ قُتِلْتَ فَهاتِها لَم تُقْتَلِ
كِلْتَاهُمَا حَلَبُ العَصيرِ فَعَاطِني   بِزُجَاجَةٍ أرْخَاهُمَا لِلْمَفْصِلِ
بِزُجاجَةٍ رَقَصَت بِما في قَعْرِهَا   رَقَصَ الْقَلُوصِ بِراكِبٍ مُسْتَعْجِلِ
نَسَبِي أصِيلٌ في الكِرامِ وَمِذْوَدي   تَكْوي مَوَاسِمُهُ جُنُوبَ الْمُصْطَلَي
وَلَقَدْ تُقَلِّدُنَا العَشِيرَةُ أمرَهَا   وَنَسُودُ يَوْمَ النَّائِباتِ وَنَعْتَلي
وَيَسودُ سَيِّدُنا جَحاجِحَ سَادَةً   وَيُصِيبُ قَائِلُنَا سَواءَ الْمَفْصِلِ
وَنُحَاوِلُ الأمرَ الْمُهِمَّ خِطَابُهُ   فِيهِمْ وَنَفْصِلُ كُلَّ أمْرٍ مُعْضِلِ
وَتَزُورُ أبوابَ الْمُلُوكِ رِكابُنا   وَمَتى نُحَكَّمْ في الْبَرِيَّةِ نَعْدِلِ
وَفَتىً يُحِبُّ الحَمدَ يَجْعَلُ مَالَهُ   مِنْ دُونِ وَالِدِهِ وَإنْ لَم يُسْألِ
يُعْطِي العَشِيرَةَ حَقَّهَا وَيَزيدُهَا   وَيَحُوطُها في النَّائِباتِ الْمُعْضِلِ
بَاكَرْتُ لَذَّتَهُ وَمَا مَاطَلْتُهَا   بِزُجَاجَةٍ مِن خَيْرِ كَرْمٍ أهْدَلِ"

"el-Cevâbî, el-Buḍay' ve Ḥavmel arasındaki kalıntıları sordun mu sormadın mı?...

...Sonrasındaysa Mercu'ṣ-Ṣuffereyn ile Câsim'i ve Selmâ'nın sanki hiç oturulmamışçasına darmadağın olmuş yurdunu.

(Şimdi) bu (kalıntılar), felaket sonrası, eksiltilmiş bir kitabın ayeti gibi, (bir zamanlar üzerinde ağırladıkları) kişilerden boşalmış gibidir.

Başakçı (Spica) yıldızından gelen yağmur ve rüzgârlar tarafından art arda vurulmuş, yok edilmiştir bu kalıntılar.

Daha önce (üzerinde) sanki hiç kimse oturmamışçasına (izleri) silinip giden yurtların ardından, (insanın) gözü, yaşları taşa taşa ağlaşır…

...Bir keresinde gördüğüm bir kabilenin yurdu; saygın kimselerin üzerinde olan, izzeti yerinden oynatılamayan bir kabilenin.

Allah, bu insanlara nimetler bahşetsin! Uzun zaman evvel, günün birinde ben onlarla (Şam dolaylarında yer alan) Cilliḳ'ta içki âlemi yapmıştım.

Kat kat dokunmuş kumaştan yapılma kıyafetlerin içerisinde, sekiz-dokuz yaşlarındaki develer gibi (heybetli şekilde) yürürlerdi.

Ak tolgalı bir lidere vurdukları zaman, onların darbeleri parmak mafsallarını mahvedecek kadar kuvvetli olur.

Fakiri zengine katar, (onlar arasında ayrım yapmazlar). (Bahsi geçen bu) zatlar, zayıfın, fakirin tedarikçisidirler.

Cefne oğulları, cömert ve asil babalarının kabrinin, İbn Mâriye'nin makberinin etrafındadır. (Yani onların yeri yurdu bellidir. Bedeviler gibi otlak peşinde koşturmazlar.)

Onlara o kadar çok ziyaretçi gelmektedir ki, köpekleri (misafire iyice alıştığından, artık birisi geldiğinde uyarıda bulunmak için) havlamamaktadır; kalabalık gruplar yaklaşsa dahi, bunların kim olduğunu soruşturmaz.

el-Barîṣ (nehrinde) onlara gelen kişiye, Beredâ (nehrinin buz gibi tatlı suyuyla) karıştırılmış şarap sunarlar. (Onlar için bu şarabı tedarik etmek, nehirden su çekmek kadar kolaydır.)

Onlara saf şarap sunulur. Hizmetçileri, (bedevi kızları gibi) ebucehil karpuzu (citrullus colocynthis) soymaya çağrılmaz.

Yüzleri ak, ataları soyludur onların. (Gururları dolayısıyla) burunları kalkık, birinci kalitededir.

Alçaklıklardan uzak olan bir menzile (yani meyhaneye) varıncaya kadar, el-Barîṣ arazisinden yukarı doğru onlara çıktım.

Sabah şarabımızı, bağların ve Ciz'u'l-Ḳasṭal'ın arasında, bir şarkıcı kadın bizim için (şarkı söylüyorken) içtik.

Onların arasında uzunca bir süre kaldım; sonrasındaysa bunları sanki hiç yaşamamış gibi (nadiren) andım.

Saçımın renginin değiştiğini, ağardığını, sonrada üzerinden bir yıl geçen s̱emâm (bitkisinin akça rengine) büründüğünü görüyorsun.

Beni tehdit eden kişiler, beni sanki Dûma Kasrındaymışım yahut (kilise) tapınağının ortasındaymışım gibi gördüler.

Ben oranın meyhanesinde bir şarap içtim; kızıl mı kızıl, saf, tadı biber gibi olan (bir şarap).

Kulağı küpeli bir hizmetçi, bana bir kadeh sundu; sonra ben daha birincisini bitiremeden yenisini doldurdu.

(Dedim ki): Bana sunduğun şeyi geri çevirdim; (çünkü) bu (suyla) karıştırılmıştır. Bana karıştırılmamış bir (şarap) getir.

(Sana bahsettiğim bu) ikisi de iyi ezilmiştir. (Ama sen bana) bir bardakta eklemlerimin bağını çözebilecek en şiddetlisini ver!...

...Aceleci bir sürücü tarafından sürülen dişi devenin dansı gibi, dibindekilerle birlikte dans eden bir bardakta!

Benim nesebim şerefli, asildir. Dilimse, pek yakıcıdır. Kim (benim öfkemi) alevlendirirse, yergilerim onun bir taraflarını dağlayıverir.

Aşiret, bizi işiyle görevlendirmiştir. Savaş gün(leri) gelip çattığında, hüküm sürer, (diğer insanların) üzerinde yükseliriz.

Liderimiz, diğer liderlere hükmeder. İçimizden söz söyleyen (hatibimiz) ise, (adamın) mafsalını (tam) isabetle vuruverir.

Biz onlar hakkındaki önemli buyruklara girişir, içinden çıkılması güç her işi hükme bağlarız.

Bineklerimiz meliklerin kapılarını ziyaret eder. Hakem olarak tayin edilirsek eğer, adilane şekilde hüküm veririz.

(Ġassânî hükümdarları daima) övülmeyi seven, kendisinden istenmese dahi malını infak eden ve böylelikle babasının (adını da koruyan) bir genç (olmuştur).

Aşirete hakkını verir; (hatta) bundan daha fazlasını (sunar). (Aşiretini) büyük felaketlerden korur.

En iyi, en verimli bağdan (doldurulmuş) bir kadehte, (onunla birlikte içki âlemi yapmak umuduyla), sabahleyin erkenden yola koyuldum ve oyalanmadım (Ḥassân b. S̱âbit, 2006a: Cilt. 1, s.74-75).*"*

Ḥassân b. S̱âbit'in İslam Büyükleri İçin Nazmettiği Methiyeler

Ḥassân'ın methiyecilik macerası, İslam'ın Medine'de yayılmasından sonra, bazı belirgin değişikliklere uğramakla birlikte, hız kesmeden devam edecektir. Hızlı üretim yapabilme becerisine sahip olan bir övgü şairi (veya modern bir ifadeyle etkin bir propagandacı), devletleşme çabasında olan her topluluğun temel gereksinimlerindendir. Elbette Hz. Muhammed, özellikle Araplar söz konusu olduğunda had safhaya çıkan bu ihtiyacın farkındadır. Methiye sahasında hâsıl olan boşluğun doldurulması amacıyla belirlediği ilk isim, kısa süre içerisinde adeta resmî bir devlet şairine

dönüşecek olan Ḥassân b. S̱âbit'ten başkası değildir. Ḥassân'ın, şöhretinin büyük bir kısmını, hatta şiirlerinin günümüze kadar ulaşabilmiş olmasını, "Peygamber şairi" olarak elde ettiği saygınlığa borçlu olduğu itiraf edilmelidir. Çünkü onun şiirleri edebî değerinden ziyade, İslam tarihi içerisinde yer almasıyla ön plana çıkabilecektir (Pellat, 1952:76-77).

Şairin fazla gecikmeden İslam'ı benimsemesi, siyaset sahasındaki yenilikleri doğru okuyabilme maharetini bir kez daha ispatlayacaktır. İslamiyet'in muzaffer olacağına derinden inanmakta ve Hz. Muhammed'i kalpten sevmektedir. Zaten Benû'n-Neccâr'a mensup olması hasebiyle, Hz. Peygamberle aralarında soy yakınlığı da bulunmaktadır (Elmalılı, 1997: 399-402). Dolayısıyla Ḥassân, şiirlerini ve ününü tüm dünyaya duyurmak için eşine az rastlanır bir fırsat yakalamış durumdadır. Hz. Peygamberi methettikçe kendisi de övgüye mazhar olmakta, Hz. Peygamberin namını yaymaya çalıştıkça kendi namı da yayılmaktadır. Pek çok şiirinin edebî açıdan övülmediği doğrudur. Lakin şairin zamanın ruhunu doğru okuyabilmesi, Arap edebiyatının unutulmaz methiyecilerinin arasına ismini yazdırmasına fazlasıyla yetecektir. Ününün büyük bir kısmını, Hz. Muhammed'e borçlu olduğunun, Ḥassân da farkındadır. Hatta bu durumu şu sözleriyle itiraf etmektedir: *"Ben söylediğim (şiirlerle) Muhammed'i methetmiyorum, bilakis Muhammed'e söylediklerimle (kendi şiirimi) methediyorum* (Qasımova, 2019:225).*"*

Hz. Peygamberin favori şairi olan Ḥassân b. S̱âbit, hem siyasî hem de dinî konularla ilişkili şiirsel mücadele sahalarında, yararlılığını pek çok kez ispatlayacaktır (Abd el-Jalil, 1943:56). Bilindiği üzere dönemin Arapları, buldukları her fırsatta şiir sanatından, özellikle de övünme şiirlerinden yararlanmaktadır. Şiirsel açıdan (yani methiyelerde anılma hacmi bakımından) Arap kabilelerinin gerisinde kalmak istemeyen Hz. Muhammed'in, Ḥassân'a talimatlar vererek kendisi için methiyeler nazmettirdiği bilinmektedir. Örneğin; Benû Temîm üyeleri, kendi kabilelerinin şairi olan ez-Zibriḳân b. Bedr (ö. 45/665 [?])'in aracılığıyla, Hz. Muhammed'in huzurunda kendi kabilelerini methettirdiğinde, Hz. Peygamber de Ḥassân'ı görevlendirerek kendi kabilesi olan Ḳureyş'i methettirecektir (Hazer, 2006:89). Bu hadisede, Hz. Peygamberin, İslamiyet'i benimsemek niyetiyle yanına gelen kabilelerin, nesepleriyle övünmelerine mani olmaya çalışmadığı, ancak onların karşısında kendi ağırlık dengesini kurmayı tercih ettiği gözlemlenmektedir. Hz. Peygamber, dönemin ruhunu ve eğilimlerini yakından tetkik ederek başlattığı bu başarılı propaganda kampanyasında, Ḥassân b. S̱âbit'e gerçekten önemli bir vazife tevdi etmiştir. Görünüşe göre, onun bu şiirsel yükün altından kalkabileceğine olan inancı tamdır. Ayrıca Arap kabilelerinin nazarında Ḥassân'ın etkileyiciliğini arttırmak amacıyla, methiyeciliğinin bizzat baş

melek Cebrail tarafından desteklendiğini, hatta yetmiş tane övgü beytinin bizzat bu yardımın vesilesiyle nazmedildiğini ilan edecektir (el-İṣfehânî, 1429/2008: Cilt. 4, s.110). Ḥassân gerçekten de uhdesine aldığı methiyecilik vazifesini hakkıyla ifa ederek, Hz. Peygamberin öngörüsünün doğruluğunu ispatlamakta gecikmeyecektir.

Ḥassân b. S̱âbit'in, İslam büyükleri için nazmettiği methiyeler, hükümdarlara söylediği övgü kasidelerinden ziyadesiyle farklıdır. Bu kasidelerin nazmını tetikleyen motivasyonlar da artık eskisi gibi bahşiş alma arzusuna dayanmamaktadır. Ḥassân, Hz. Peygamberi ve yakınlarını överken en samimi hislerini ortaya koymakta, bir kralı değil peygamberi övdüğü hissiyatını gerçekten de karşı tarafa yansıtmaktadır. Temel uzmanlık alanı hiciv nazmı olsa da, methiyelerindeki derinlik çok daha muazzamdır. Diğer bir deyişle kimi zaman yergilerinde tesadüf ettiğimiz yüzeyselliğe, methiyelerinde rastlamak pek de mümkün değildir. Örneğin; Ḥassân'ın Hz. Peygamberi övdüğü aşağıdaki kasidesinin, Ġassânîlere söylediği methiyelerinden ne kadar da farklı olduğu hemen anlaşılmaktadır:

"والله رَبّي لَا نُفارِقُ مَاجِداً   عَفَّ الْخَلِيقَةِ، مَاجِدَ الأجدادِ
مُتَكَرِّماً يَدْعُو إِلَى رَبِّ الْعُلَى   بَذْلَ النَصِيحَةِ رَافِعَ الأعْمَادِ
مِثْلَ الهِلالِ مُبَارَكاً ذَا رَحْمَةٍ   سَمْحَ الخَلِيقَةِ، طَيِّبَ الأعْوَادِ
إِنْ تَتْرُكُوهُ، فَإِنَّ رَبّي قَادِرٌ   أمْسَى يَعُودُ بِفَضْلِهِ العَوَّادِ
وَاللهِ رَبِّي لا نُفَارِقُ أمْرَهُ   مَا كَانَ عَيْشٌ يُرْتَجَى لِمَعَادِ
لَا نَبْتَغِي رَبّاً سِوَاهُ نَاصِراً   حَتّى تُوَافِيَ ضَحْوَةَ المِيعَادِ"

"Allah'a, Rabbime ant olsun! Mizacı iffetli, dedeleri soylu, kendi de şerefli olan o zattan ayrılamayız biz.

(Ayrılamayız, insanları) göklerin rabbine çağıran, çokça nasihatte bulunan ve asalet sahibi olan bu cömert kimseden…

…Tıpkı ay gibi mübarektir o! Merhamet sahibidir; huyudur müsamaha; iyilik erbabıdır.

Siz onu terk etseniz bile, Rabbim kudret sahibidir. (Allah, infakta bulunacağı serveti) ona verir, o da (alışkanlık haline getirmiş olduğu) yardım(lar)ı (bu sayede) devam ettirir.

Allah'a yemin olsun! Hayat(ımız) kıyamet günü için (yapmamız gereken iyiliklerin) ümidiyle devam ettiği müddetçe, biz onun emrinden ayrılmayız!

Din gününün sabahına ulaşıncaya kadar, (kendimize) yardımcı olarak ondan başka bir Rab da istemeyiz (Ḥassân b. S̱âbit, 1427/2006b:56-57).*"*

Ḥassân b. S̱âbit, Hz. Peygamberin yanı sıra, çeşitli nedenlerle, diğer sahabeleri de methedecektir. Bilindiği üzere, Gerdanlık Olayına karışanların arasında, şairin ismi de zikredilmektedir. Ḥassân, Hz. Peygamberin hanımının aleyhinde konuşmuş olmasını telafi etmek amacıyla, Hz. Ayşe’yi şu şekilde methetmektedir:

"حَصَانٌ رَزَانٌ ما تُزَنُّ بِرِيبَةٍ   وَتُصْبِحُ غَرْثَى مِن لُحومِ الغَوافِلِ
عَقِيلَةُ حَيٍّ مِن لُؤَيِّ بْنِ غالِبٍ   كِرَامِ المَساعي، مَجْدُهُم غَيرُ زَائِلِ
مُهَذَّبَةٌ قَد طَيَّبَ اللَهُ خِيمَها   وَطَهَّرَها مِن كُلِّ سوءٍ وَباطِلِ
فَإِن كُنتُ قَد قُلتُ الّذي قَد زَعَمْتُمُ   فَلا رَفَعَتْ سَوْطِي إِلَيَّ أناملي
فَكَيفَ وَوُدّي ما حَيِيتُ وَنُصْرَتي   لِآلِ رَسولِ اللَهِ زَيْنِ المَحَافِلِ
لَهُ رَتَبٍ عالٍ عَلى النَّاسِ كُلِّهِمْ   تَقَاصَرُ عَنهُ سَوْرَةَ المُتَطاوِلِ
فَإِنَّ الَذي قَد قيلَ لَيْسَ بِلائِطٍ   وَلَكِنَّهُ قَوْلُ امرِئٍ بِيَ ماحِلِ"

“İffetlidir; evine bağlı birisidir. Şüpheye mahal vermez ve (şerri düşünmekten beri olan) kadınların etlerine karşı açlık beslemez. (Yani ahlaklı kadınların gıybetini yaparak mümine kardeşlerinin etlerini yemez.)

(Bahsettiğim bu hanım), Lu’eyy b. Ġâlib kabilesinden asil bir kadındır.(Bu kabilenin üyeleri), şerefli işlerin peşinden koşturur. Onların şanı kaybolmaz.

Duru bir kadındır; Allah onun tabiatını iyileştirmiş, onu tüm kötülüklerden ve asılsız (uydurmalardan) temize çıkarmıştır.

Eğer iddia ettiğiniz şeyleri söylemişsem, parmaklarım (kırılsın da bir daha) kırbacımı kaldıramasın!

(Bütün) topluluklarının süsü olan Allah elçisinin ailesi için, yaşamım boyunca beslediğim sevgi ve yaptığım yardımlar aşikârken, böyle bir şey nasıl olabilir?

Onun mertebesi, tüm insanların üzerinde, öyle bir yüksekliğe sahiptir ki, en yükseğe yapılan zıplama(lar) dahi, o söz konusu olduğunda kısacık kalır.

Söylenen sözler kalıcı değildir. Bunlar ancak benim aleyhimde iftira atan birisinin sözleridir (İbn Hişâm, 1375/1955: Cilt 2, s.306). *”*

Burada methiyelerini ele aldığımız *memdûḥ*ların haricinde, Ḥassân’ın övgülerine mazhar olan diğer önemli şahsiyetler arasında, şu isimlerin sayılması mümkündür: Benû’n-Neccâr’dan Sa‘d b. Zeyd, Hâşim oğullarından Abdullah b. el-‘Abbâs, Muṭ‘im b. ‘Adiyy b. Nevfel b. ‘Abdi Menâf b. Ḳuṣay el-Ḳuraşî (ö.2/623), Cebele b. el-Eyhem el-Ġassânî, Zeyd b. S̱âbit, Zubeyr b. el-‘Avvâm (ö. 36/656) ve Hz. Ebû Bekr (Ḥassân b. S̱âbit, 1427/2006b:47, 94, 188, 213, 228, 269, 275).

Sonuç

Ḥassân b. S̱âbit, üretkenliği, politik dehası ve renkli kişiliği sayesinde elde ettiği başarılarıyla, Sadru'l-İslâm Döneminin en önemli methiye şairi olarak anılmayı fazlasıyla hak etmektedir. Divanında nicelik açısından, hicviyelerinden hemen sonra gelen tür, tahmin edileceği üzere *medîḥ* kasideleridir. Bu ürünler tetkik edildiğinde, dönemin şartlarına ve muhatap alınan kişiye göre, büyük farklılıklar gösterdiği hemen anlaşılmaktadır. Söz konusu üslup farkının sebebi, konjonktürel değişimlerden ziyade, şair ile muhatabı arasındaki yakınlık derecesine göre şekillendirilen ve nihai olarak hitap edilen kişinin sosyal statüsüne göre belirlenen ekol tercihine yorulmalıdır. Çünkü Ḥassân, methiyelerinin tematik formunu, övdüğü kişinin dünya görüşüne ve sosyal konumuna göre biçimlendirmektedir. Zaten ideal bir methiyenin en temel kıstaslarından birisi de budur. Örneğin; Ġassânîler için nazmettiği methiyeleri, gerçekten de bir hükümdara söylendiği hissiyatını dinleyiciye aksettirmeyi başarmaktadır. Çünkü bu minvaldeki kasidelerinde, klasik Arap şiirinin geleneksel kurallarına bağlı kalmayı yeğlemekte ve arzu edilen tüm kıstasları sağlamaya özen göstermektedir. İçerisinde klişeleşmiş kullanımların tercih ediliyor olmasına rağmen, bahsi geçen kasidelerin büyük ölçüde şairin gerçek duygulanımlarını yansıttığı ve genellikle yapmacıklığa düşmediği söylenebilir. Malum olduğu üzere, Ḥassân, mizacı gereği polemiğe meyilli birisidir. Fakat sevecen yönü sayesinde, methiyelerindeki samimiyetini karşı tarafa aksettirmeyi gerçekten de başaracaktır.

Ḥassân'ın İslam büyükleri için nazmettiği methiyeleri incelemeye tabi tutulduğunda, söz konusu kasidelerin klişeleşmiş edebiyat geleneklerinden belli bir ölçüye kadar sıyrılabildiği, duygulanımlarının daha da samimileştiği, beyit sayılarının azaldığı ve üslubunun büyük ölçüde değişim gösterdiği gözlemlenmektedir. Ḥassân'ın bu türdeki methiyelerinin büyük çoğunluğunun hitap ettiği kişi, elbette Hz. Muhammed'den başkası değildir. Hz. Peygamber, İslam öncesinde dahi Arap Yarımadasının en soylu, en iffetli ve en dürüst insanı sayıldığından, Ḥassân'ın onun için nazmettiği kasidelerinde hiçbir güçlük çekmediği ortadadır. Öte yandan Hz. Peygamberin aya benzetilmesinin, merhametinin, cömertliğinin, sağduyusunun, iyilikseverliğinin, müsamahakârlığının ve kutsi güçlerce desteklenmesinin, İslam tarihi boyunca peygamber methiyelerinin temel nitelikleri olarak standartlaştırılmasında, Ḥassân'ın üstlendiği rol, bu vesileyle vurgulanmalıdır. Elbette şairin buradaki avantajı, İslam'ın ilk yıllarında şiir söyleme fırsatına nail olmuş olmasıdır.

Hz. Muhammed ile Ḥassân arasındaki ilişki, methiyeci ile *memdûḥ*u arasındaki ilişkiden çok daha fazlasıdır. Her şeyden evvel aralarındaki soy yakınlığı, onları birbirine kalpten bağlamış olmalıdır. Nitekim Ḥassân b. S̱âbit, Hz. Peygamberin dedesi olan Abdu'l-Muṭṭalib'in annesinin kabilesine, yani Medineli Benû'n-Neccâr boyuna mensup bulunmaktadır. Bilindiği üzere söz konusu kabile, Hz. Peygamberin en zor zamanlarında yanında olacak ve yeni dinin İslam aleyhtarları tarafından bastırılmasını engelleyecektir. Dolayısıyla Ḥassân'ın Hz. Muhammed'in dayıları olan bu boya mensubiyeti göz önüne alındığında, şiirleriyle Hz. Peygamberi en çok destekleyen şair vasfıyla edebiyat sahnesine çıkmış olması hiç de şaşırtıcı değildir. Ḥassân, Hz. Muhammed'in sağlığında ve ölümünden sonra, methiye dizeleriyle pek çok sahabenin övülmesinde de faaliyet gösterecektir. Elbette bu şiirleri arasında en geniş hacme sahip olan dizeler, Hz. Peygamber için nazmettiği kasideleridir. Ḥassân'ın Hz. Muhammed'e beslediği muhabbetin en önemli göstergesi olan bu şiirler, şairi edebiyat sahasında ölümsüzleştirerek mükâfatlandıracaktır.

Kaynaklar

Abd el-Jalil, J. M. (1943). Histoire de la littérature arabe. Paris: Editions G. P. Maisonneuve.

Elmalı, H. (1997). Hassân b. Sâbit. *DİA* (Cilt 16). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 399-402.

Ḥassân b. S̱âbit. (2006a). Dîvânu Ḥassân b. S̱âbit. Velîd 'Arafât (thk.). Beyrut: Dâr Ṣâdır.

Ḥassân b. S̱âbit. (1427/2006b). Dîvânu Ḥassân b. S̱âbit. Abdullah Sende (thk.). Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.

Hazer, D. (2006). Hz. Muhammed'in Şairi Hassân b. Sâbit'in Şiirlerinde Övülen ve Yerilen Değerler. *İslâmî İlimler Dergisi,* 1(1), 85-116.

İbn Hişâm. (1375/1955). es-Sîretu'n-Nebevîyye (2. Baskı. Cilt 2). Mustafa es-Saḳḳâ, İbrahim el-Ebyârî, 'Abdu'l-Ḥafîẓ eş-Şelebî (haz.). Mısır: Mustafa el-Bâbî el-Ḥalebî ve Evlâduhu.

İbn Ḳuteybe. (t.y.). eş-Şi'r ve'ş-Şu'erâ' (Cilt 1). Ahmed Muhammed Şâkir (thk.). Kâhire: Dâru'l-Me'ârif.

el-İṣfehânî, Ebû'l-Ferec Alî (1429/2008). Kitâbu'l-Eġânî (4. Baskı. Cilt 4). İhsân Abbâs, İbrahim es-Se'âfîn (thk.). Beyrut: Dâr Ṣâdır.

Özdemir, A. (2004). Peygamber Şairi Hassân b. Sâbit ve Divanı. *İSTEM: İslâm, San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsıkîsi Dergisi*, 2(4), 203-220.

Pellat, C. (1952). Langue et Littérature arabes. Paris: Librairie Armand Colin.